

3. Єфанов В. А. Формування механізмів горизонтальної інтеграції в процесі трансформації госпрозрахункових відносин аграрних підприємств / В. А. Єфанов, І. М. Пономаренко / Збірник наукових праць Харківського національного аграрного університету Вісник ХНАУ. Серія : "Економіка АПК і природокористування". - 2006. - № 1. - С. 117-121.

4. Журнал "Компаньйон" [Електронний ресурс] : офіційний сайт. - Режим доступу : <http://www.companion.ua>.

5. Журнал "Про Агро-Новости" [Електронний ресурс] : офіційний сайт. - Режим доступу : <http://www.proagro.com.ua>.

6. Мартіянова М. П. Оцінка ефективності створення і функціонування холдингової компанії : автореф. дис. на здобут-

тя наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 "Економіка, організація і управління підприємствами" / М. П. Мартіянова. - Харків, 2003. - 17 с.

7. Наиболее динамичные предприятия в составе украинских промышленно-финансовых групп и холдинговых компаний в 2006 г. // Всеукраинская рейтинговая программа Гвардия. - Апрель 2006.

8. Планування соціально-економічного розвитку підприємств / [Кузьмін О. Є., Фещур Р. В., Шуляр Р. В. та ін.] - Львів : Національний університет "Львівська політехніка", Львівський інститут банківської справи УБС НБУ, 2007. - 449, [26-29] с.

V. Il'in

KLASIFIKACIYA CORPORATE STRUCTURES AGRARIAN TO THE SECTOR OF ECONOMY

In modern terms in Ukraine the processes of integration transformations became more frequent in the agrarian sector of economy. In the article classification of corporate structures is given agrarian a sector after a form and mechanisms of confluence, by the ways of origin and becoming of corporate structures, mechanisms of confluence and absorption, basic national lines of domestic corporations, types of associations of enterprises in industries of APK, mechanisms and methods of absorption of agrarian enterprises, inlaid financial and financial resources and having a special purpose tasks.

Key words: integration transformations, agrarian corporations, agrarian holding companies, horizontal and vertical ties, prospects and consequences of development.

© В. Ільїн

Надійшла до редакції 26.06.2009

УДК 368:366.4

СТРАХУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ РИЗИКІВ

ВАЛЕНТИНА ШЕПЦІЛОВА,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри біржової і банківської справи
Донецького державного університету управління*

ОЛЬГА ДУДЕНКО,

Донецький державний університет управління

У статті розглянуто основні види страхування, пов'язані зі страховим захистом підприємницької діяльності, представлено аналіз динаміки ринку страхових послуг в Україні. Досліджено необхідність страхового захисту підприємств у сучасних умовах господарювання, обґрунтовано важливість вибору підходів до страхування підприємницької діяльності як одного з інструментів управління ризиками.

Ключові слова: страхування, ризик, страховий ринок, підприємницька діяльність.

Постановка проблеми. Поняття підприємницької діяльності охоплює всі суб'єкти господарювання, якими виробляється валовий внутрішній продукт. Об'єктами ризику підприємницької діяльності є трудові ресурси, майно підприємства, фінансові ресурси, інформація. Із урахуванням кругообігу за-

собів у процесі товарного виробництва страховий захист підприємця може бути забезпечений різними видами страхування майна, що гарантують компенсацію збитку від стихійних лих, аварій, інших небажаних подій. Сьогодні підприємницька діяльність вимагає широкого спектру страхових

№ 5 (96) липень-серпень 2009 р.

послуг і потребує надійного та повного страхового захисту. Таким чином, сукупність методичних питань страхування підприємницького бізнесу є актуальною задачею, що вимагає додаткового рішення в сучасних умовах господарювання.

Ризик як невизначеність у досягненні результату в бізнесі є об'єктивним елементом економіки ринкового типу, а необхідність управління ризиком стає ключовим чинником успіху для будь-якого господарюючого суб'єкта, що прагне зайняти міцні конкурентні позиції в довгостроковій перспективі.

Об'єкти страхування в промисловості носять комплексний характер, оскільки належать до різних галузей страхування: страхування майна юридичних осіб, технічних ризиків, збитків унаслідок перерв у виробництві, невиконання фінансових зобов'язань. Система страхування, яку пропонують на сьогодні страховики для зниження негативних наслідків страхових випадків, дозволяє забезпечити захист від утрат, пов'язаних із припиненням випуску продукції та додатковими витратами до відновлення виробничого процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теорія і практика страхування ризиків досліджувалася як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. А. П. Альгіним була розроблена проблема сприйняття ризику як складного соціально-економічного явища [1]. В. А. Чернов розглянув питання комерційних ризиків, зокрема застосування методів

фінансового аналізу для обліку ризиків [9]. Проблемами управління ризиками в Україні займаються О. Денисюк, В. В. Вітлінській, В. М. Фурман, І. Люшня [2, 3, 5, 7, 8] та ін.

Метою статті є вибір й обґрунтування підходів до страхування підприємницької діяльності як одного з інструментів управління ризиками.

Виклад основного матеріалу. Система страхування давно вже стала головним інструментом запобігання майновим ризикам та невід'ємною складовою частиною механізму господарювання, обов'язковим елементом кожної економічної системи.

Страховання як механізм захисту є одним із основних напрямів планування діяльності підприємства, у процесі якого проводиться аналіз імовірних збитків за певний проміжок часу та передбачаються витрати для запобігання їм. Як правило, витрати на страхування для підприємства виявляються нижчими, ніж на оновлення пошкодженого об'єкта.

Механізм страхування в процесі безперервної та стабільної діяльності підприємства показаний на рис. 1 [3].

Страховання товарів, платежів і транспортування полегшує комерційну діяльність та торгівлю. Більше того, страхування майна й відповідальності може зменшити втрати від зупинки або навіть повної ліквідації фірми у випадку непередбачуваних обставин. Воно може мінімізувати додаткові видатки, що виникають у результаті фінансових негараздів [8].

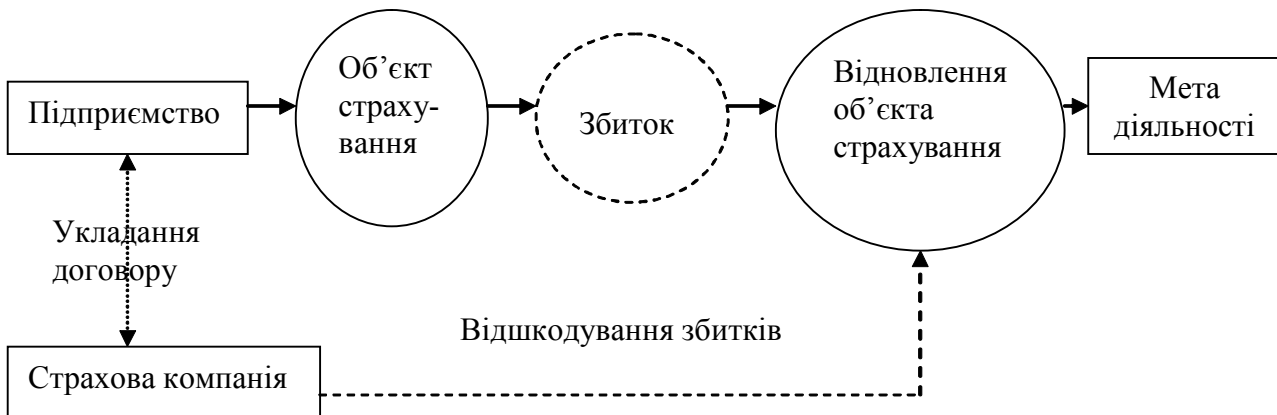

Рис. 1. Механізм дії страхування для забезпечення безперервної діяльності підприємства.

Страховання також допомагає запобігти значним утратам капіталу й надає стабільності підприємницькій діяльності та економіці в цілому. Страхування й підприємницька діяльність сьогодні тісно взаємопов'язані, оскільки, як зазначалося вище, в умовах ринкової економіки кожний суб'єкт господарювання потребує страхового захисту як особистого (сфера страхування життя), так і майнового (усі інші види страхування). Звідси й зростаюча роль страхування, що істотно розширює сферу страхових послуг. Сьогодні в Україні продовжується процес безперервного розвитку страхової галузі. Накопичено великий міжнародний досвід, вивчення і узагальнення якого дасть можливість українському ринку страхування вийти на нові рубежі. Станом на 1 січня 2009 року в Україні нараховувалося

475 страховиків, у тому числі 73 страховики зі страхування життя. Найбільш об'єктивним показником діяльності страхових компаній є обсяги зібраних ними страхових премій, які характеризують процес розвитку та становлення страхового ринку. Із них же формуються всі фонди страховиків та їх прибуток. Динаміка валових страхових премій за видами страхування по страховому ринку України подана в табл. 1 [4].

З даних таблиці 1 видно, що загальна величина валових страхових премій у 2008 р. складає 17379,3 млн грн і цей показник збільшився на 25,7 % порівняно з 2006 р. Добровільне майнове страхування складає 76,9 % від загального обсягу страхових премій за договорами страхування.

Таблиця 1. - Страхові премії за видами страхування

Види страхування	Валові страхові премії, млн грн			Темпи зростання, % 2008/2006
	2006 р.	2007 р.	2008 р.	
УСЬОГО (усі види страхування)	13 830,0	16419,2	17379,3	125,7
1. Страхування життя	450,8	650,2	783,5	178,8
2. Інші види страхування, у т. ч.:	13 379,2	15769,0	16595,8	126,7
а) добровільне особисте страхування	723,4	914,8	1112,7	153,8
б) добровільне майнове страхування	11 114,5	12956,1	13372,7	120,3
в) страхування фінансових ризиків	3 446,4	3654,4	2765,8	80,2
г) добровільне страхування відповідальності	790,7	860,9	685,1	86,6
д) недержавне обов'язкове страхування	954,2	1275,8	1414,3	148,2
е) страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів	578,1	828,8	994,6	172,0
є) державне обов'язкове страхування	96,3	61,3	11,0	11,4

Страхові виплати за договорами страхування свідчать про здійснення реального страхування у вигляді страхового відшкодування при настанні

страхових випадків.

Схема дії страхування в системі ризик-менеджменту показана на рис. 2 [7].

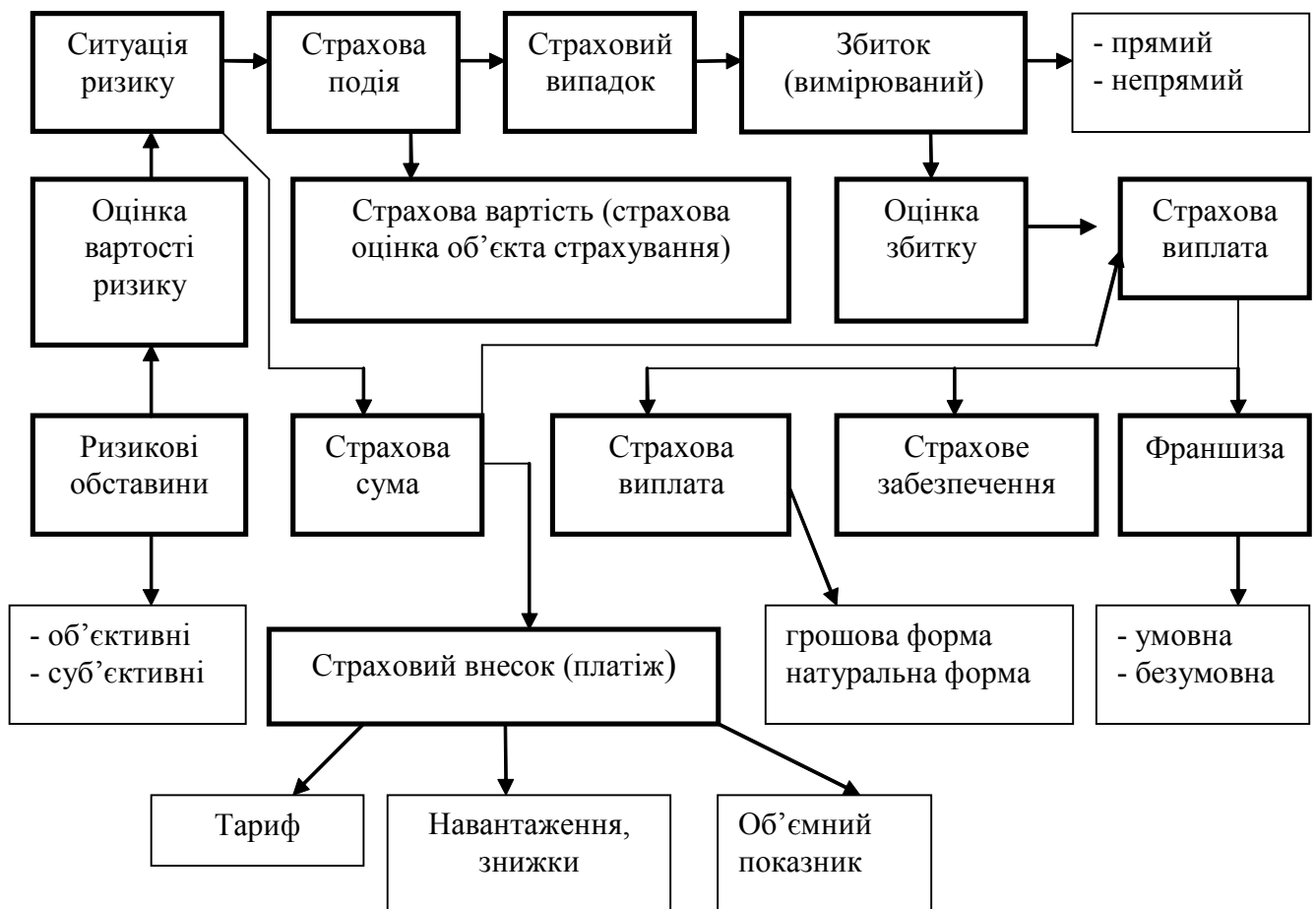

Рис. 2. Організаційна структура страхування в сучасному ризик-менеджменті.

За даними Держкомфінпослуг [4], структура страхових виплат страховиків України станом на

01.10.2008 р. представлена на рис. 3.

Рис. 3 Структура страхових виплат страховиками України.

Із наведених даних видно, що страхування підприємницької діяльності, в основному, представлена такими видами страхування як страхування майна й страхування фінансових ризиків.

Національний страховий ринок має невикористані резерви. Рівень покриття потенціальних ризиків в Україні становить приблизно 12-15 %, тоді як у більшості розвинених країн цей показник сягає 90-95 % [6].

У контексті сучасної економічної ситуації в нашій країні слід зауважити, що необхідність у страхуванні фінансових і підприємницьких ризиків зростає (зниження кількості замовлень, виникнення ризику неплатежів тощо). Страховий захист підприємств може здійснюватися за такими напрямками, як страхування ризиків, пов'язаних із пошкодженням майна, а також страхування ризиків недоотримання очікуваного прибутку й необхідності нести у зв'язку із цим постійні витрати, що веде до збиткової діяльності підприємства.

Разом із тим, попри зазначену актуальність і привабливість страхування ризиків на підприємстві, на сьогодні перешкодою його розвитку послужила фінансова нестабільність у державі - і крупні підприємства, і малий та середній бізнес відчують сьогодні гострий дефіцит грошових коштів. Хоча необхідно також відзначити, що в Україні поки тільки закладено фундамент страхування бізнес-ризиків. По-перше, більшість підприємств, як уже зазначалося, знаходиться зараз у достатньо скрутному становищі, а по-друге, експерти багатьох страхових компаній відзначають так званий психологічний момент, коли менеджери підприємств просто не замислюються про ризики, пов'язані з форс-мажорними обставинами. Ініціативу в оформленні страхування ризиків проявляють небагато страхових компаній. Проте й ці підприємства, дають можливість страховикам, виходячи з практичного досвіду, розробляти

нові продукти, які тільки одержують свій розвиток на ринку страхування.

Зараз страхування підприємницьких ризиків в Україні проходить етап формування, який полягає в аналізі й оцінці зарубіжної теорії і практики страхування й урахуванні особливостей формування ринкових відносин при укладанні договорів і виконанні договірних зобов'язань. Зарубіжний досвід важко застосовний у нас повною мірою, оскільки вітчизняні страховики далекі від страхових компаній у країнах із розвинутою ринковою економікою. При визначенні можливостей використання страхування в системі підприємницьких ризиків треба виходити з особливостей технологічних процесів і складності організації страхування в окремих галузях економіки. Страхування підприємницької діяльності в промисловості необхідно розглядати по конкретному підприємству в таких аспектах, як страхування процесу виробництва й виробничого устаткування, особливо небезпечних агрегатів, системи управління виробництвом, системи безпеки й запобігання збиткам, схильності певного підприємства до різного роду небезпек. Важливо взяти до уваги при оцінці ризикової ситуації виробничий, технічний та управлінський чинники. Виробничий чинник - це небезпеки, пов'язані з процесом виробництва й, у першу чергу, із використовуваними в ньому матеріалами. Технічний чинник ураховує відповідність прийнятим стандартам відстані між виробничими об'єктами й існуючі запобіжні системи. Управлінський чинник пов'язаний із кваліфікацією персоналу й ефективністю роботи системи управління. Не зупиняючись детально на особливостях страхування кожного із цих напрямів, розглянемо загальні підходи у виборі й оцінці можливостей страхування підприємницьких ризиків як одного з інструментів управління.

Утрата прибутку внаслідок простоювання вироб-

ництва може бути причиною технічних ушкоджень й аварій, пов'язаних із поломкою машин та устаткування, а також комерційних чинників, пов'язаних із невиконанням постачальником зобов'язань щодо поставки матеріалів, палива, устаткування тощо. Важливе місце в оцінці підприємницьких ризиків займає аналіз і прогнозування можливих фінансових утрат при здійсненні підприємницької діяльності.

Для виконання виробничого процесу підприємством здійснюються операції з купівлі необхідного товару з негайною його оплатою і поставкою. У цих операціях поширена передоплата, яка часто складає до 100 % вартості товару, що купується.

Сьогодні дуже часто укладання договорів підприємством супроводжується порушенням умов виконання контрактів із різних причин як із боку покупця, так і з боку продавця, причому підприємницька діяльність підлягає в такому разі декільком видам ризику. Останні можна віднести до категорії операційних ризиків, які характеризуються нестабільністю ситуації, що складається на ринку реального товару. Наприклад, на етапі укладання договору купівлі-продажу, отримання постачальником наряду-замовлення на відвантаження товару може виникнути несприятлива ситуація для покупця в разі невиконання продавцем зобов'язань щодо обсягів поставки продукції, а також при погіршенні якісних показників і невиконанні запланованого співвідношення марочного складу продукції в загальному обсязі товарної продукції. Після оформлення документів щодо укладання операції та передачі товару у власність покупця виникає ризик відмови покупця від оплати товару в терміни, передбачені договором [2]. Складність управління такими ризиками полягає в тому, що протягом короткого періоду часу підприємством через специфіку його діяльності одночасно укладаються договори на купівлю (продаж) із декількома клієнтами одночасно. Одним із напрямів обмеження підприємницьких ризиків в умовах нестабільності ринкової економіки є механізм їх страхування.

На практиці договір страхування існує для того, щоб позбавити підприємство фінансових утрат, які можуть бути пов'язані з невизначеністю настання тих або інших подій. До укладання договору страхувальник мав деякий ризик, який міг привести до випадкових втрат, а міг і не привести. Після укладання договору страхування він позбавляється такого ризику, передавши його страховій компанії й заплативши за це певну суму. Проте сам ризик не зникає, а передається страховій компанії.

Відносини між підприємством і страховою компанією оформляються відповідним договором. Складання договору страхування здійснюється на базі інформаційних даних, відповідно до яких розраховується величина страхованого ризику. Відповідальність страхової організації по страхуванню підприємницького ризику полягає у відшкодуванні підприємству втрат, що виникли внаслідок невиконання умов договору одним із його клієнтів. Страхова сума за договором страхування як межа відповідальності страховика встановлюється відповідно до суми передбачуваного збитку. Термін дії договору обумовлений терміном поставки товару або терміном оплати за поставлену продукцію.

Реалізація захисної функції страхування підприємницького ризику як механізму перерозподілу ризику за допомогою гарантій передбачає, як указано вище, наявність коштів, необхідних для сплати страхових внесків. Джерелами формування цих коштів може бути частина доходу підприємства, передбаченого на ці цілі.

Загальна постановка проблеми дослідження страхування підприємницьких операцій обов'язково включає два основоположні критерії: очікуваний фінансовий результат і ризик. У цьому випадку фінансовим результатом для підприємства є виконання умов контракту й отримання додаткового доходу. Щоб обмежити або знизити ризик методом страхування, залишаючись на рівні прийняттого фінансового результату, підприємство, виступаючи страхувальником своїх інтересів, може укласти договір страхування від ризику втрати доходу в результаті невиконання клієнтами своїх договірних зобов'язань. При цьому воно повинно частину свого доходу у вигляді страхових внесків платити страховій компанії за ризик. Ці кошти можуть бути економічно виправданими, якщо ціна страхування ризику не перевищує вираш від його використання.

Вироблення стратегії управління підприємницькими ризиками за допомогою страхування може здійснюватися в такій послідовності. На першому етапі виконується детальний аналіз можливих збитків по кожному ризику. При цьому береться до уваги, що при укладанні договору купівлі-продажу підприємством планована величина операції як база для визначення суми доходу залежить від вірогідності ризику й об'єму втрати від його реалізації. Вплив рівня кожного ризику на втрати доходу неоднаковий - реалізація одного ризику може спричинити повну втрату фінансового доходу біржі, а іншого - тільки часткову.

У загальному вигляді величина ризику (Y) може бути визначена за формулою:

$$Y = p \times \Pi, \quad (1)$$

де p - вірогідність виникнення ризику;

Π - розмір можливих фінансових утрат при реалізації цього ризику.

На наступному етапі здійснюється зіставлення очікуваної суми доходу підприємства для двох варіантів управління ризиками: перший варіант включає страхування як інструмент управління ризиком, другий варіант передбачає страхування підприємницьких ризиків від втрати доходу. При цьому очікувана сума доходу (D_o) для першого варіанта визначається за формулою:

$$D_o = p_1 \times D_e + p_2 \times D_n, \quad (2)$$

де p_1 - вірогідність утрат при реалізації ризику;

p_2 - вірогідність відсутності втрат;

D_e - дохід підприємства з урахуванням вірогідності втрат, розрахований як різниця між планованою сумою доходу й передбачуваним розміром збитку;

D_n - сума доходу підприємства з урахуванням відсутності вірогідності втрат (планована величина доходу).

Для другого варіанту очікувана сума доходу визначається як різниця між планованою величиною доходу підприємства й розміром страхових платежів за договором страхування.

На наступному етапі здійснюється розрахунок статистичних характеристик й оцінка схвалюваних управлінських рішень. При цьому абсолютний ризик для кожного варіанта, вимірний середньоквадратичним відхиленням (σ), розраховується за формулою:

$$\sigma = \sqrt{p_1(D_e - D_o)^2 + p_2(D_n - D_o)^2}. \quad (3)$$

Якщо страхова сума дорівнює можливому збитку, то страхування з погляду статистики обґрунтоване, отже, підприємство зацікавлене понести витрати на оплату страхових платежів страхової компанії. При реалізації цих ризиків страхування очікуваної суми збитку виключає ризик, при цьому здійснюється повна компенсація втрат при страховому відшкодуванні за вирахуванням розміру страхових платежів.

Висновки

1. Аналіз організаційної структури страхування та механізму його дії для забезпечення безперервної діяльності підприємства дозволяє виокремити кількісні і якісні критерії оцінки ефективності страхового захисту підприємства. До кількісних критеріїв слід віднести динаміку й структуру страхових надходжень, виплат, розрахункові показники вигідності страхування, насиченість страхового ринку страховими пропозиціями та ін. До якісних критеріїв належать характеристика діючих страхових продуктів, управління страховими ризиками, рівень усвідомлення вітчизняними менеджерами необхідності страхового захисту бізнесу тощо.

V. Shepilova, O. Dudenko

INSURANCE AS MECHANISM OF DEFENCE OF ENTERPRISE RISKS

The basic types of insurance are considered in the article, what connected with insurance defence of entrepreneurial activity, the analysis of dynamics of market of insurance services is presented in Ukraine. Probed necessity of insurance defence of enterprises for the modern terms of menage, grounded importance of choice of going near insurance of entrepreneurial activity, as to one of instruments of management risks.

Key words: insurance, risk, insurance market, entrepreneurial activity.

© В. Шепілова, О. Дуденко

Надійшла до редакції 03.07.2009

2. За цими та іншими критеріями можна визначити оптимальне співвідношення показників і характеристик, за якими реалізуються взаємовигідні відносини страхувальника і страховика.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Альгин А. П. Риск в предпринимательстве / А. П. Альгин. - СПб, 2000. - 225 с.
2. Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / В. В. Вітлінський. - К. : КНЕУ, 2000. - 292 с.
3. Денисюк О. Страхування - механізм економічної стійкості / О. Денисюк // Довідник економіста. - 2007. - № 8. - С. 91-93.
4. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України за 2007р. і 9 місяців 2008 [Електронний ресурс] / Державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг. Режим доступу до інформації : <http://www.dfp.gov.ua>.
5. Люшня І. Страхування новітніх технологій. Актуальні питання сьогодні / І. Люшня // "Бізнес-журнал" від 28 жовтня 2008 р. - № 20. - С. 30-32.
6. Страхування в Україні на Forinsurer.com. Рейтинг страхових компаній. - [Електронний ресурс]. - режим доступу до інформації : <http://forinsurer.com/>
7. Суслов А. Страхование рисков металлургической отрасли / А. Суслов // Атлас страхования. - 2008. - № 11. - С. 12-14.
8. Фурман В. М. Особливості та сутність страхового ринку / В. М. Фурман // Фінанси України. - 2005. - № 11. - С. 126-131.
9. Чернов В. А. Практика управления рисками на уровне предприятия / В. А. Чернов. - СПб : Питер, 2007. - 176 с.
10. Економіка України за 2008 рік // Урядовий кур'єр. - 2009. - С. 27.